

5-10-2019

Prospects for the development of growing and processing of fruit and vegetable products

Ibrokhim Maxkamov
Namangan Engineering and Technology Institute

Mirzokhid Bekmirzayev
Namangan Engineering and Technology Institute

Okxunjon Madaminjonov
Namangan Engineering and Technology Institute

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

Maxkamov, Ibrokhim; Bekmirzayev, Mirzokhid; and Madaminjonov, Okxunjon (2019) "Prospects for the development of growing and processing of fruit and vegetable products," *Scientific Bulletin of Namangan State University*. Vol. 1 : Iss. 1 , Article 14.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss1/14>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific Bulletin of Namangan State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

Prospects for the development of growing and processing of fruit and vegetable products

Cover Page Footnote

???????

Erratum

???????

МЕВА-САБЗАВОТ МАҲСУЛОТЛАРИНИ ЕТИШТИРИШ ВА ҚАЙТА ИШЛАШНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Маҳкамов Ибройим – и.ф.н., доцент,
Бекмирзаев Мирзохид Адашалиевич – катта ўқитувчи,
Мадаминжонов Охунжон Раҳимжон ўғли – 11у-17 гуруҳи талабаси
Наманган муҳандислик-технология институти

***Аннотация:** Мақолада бугунги кунда дунё аҳолисининг қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига талаб ва эҳтиёжлари йилдан йилга ошиб бораётгани ва ушбу муаммоларни ҳал этишда замонавий технологиялардан унумли фойдаланиш ҳамда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва уларни экспорт қилиш масалалари кўриб чиқилган.*

***Калит сўзлар:** қишлоқ хўжалиги, озиқ-овқат, мева-сабзавот, экспорт, замонавий технологиялар, хом-ашё.*

ПРЕСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЫРАЩИВАНИЯ И ПЕРЕРАБОТКИ ПРОДУКТОВ ПЛОДООВОЩНЫХ КУЛЬТУР

Маҳкамов Ибройим – к.э.н., доцент,
Бекмирзаев Мирзохид Адашалиевич – стр. пред.,
Мадаминжонов Охунжон Раҳимжон ўғли – студент
Наманганский инженерно-технологический институт

***Аннотация:** В статье рассмотрены динамика роста потребления населения нашей планеты к сельскохозяйственным продуктам, а также решение выше указанных проблемы с применением современных эффективных технологий. Анализирована проблемы производства и экспорта сельхозпродуктов.*

***Ключевые слова:** сельское хозяйство, продукты, фрукты и овощи, экспорт, современные технологии, сырьё.*

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF GROWING AND PROCESSING OF FRUIT AND VEGETABLE PRODUCTS

d.e.s., associate professor I.Maxkamov,
senior teacher M.Bekmirzayev, student O.Madaminjonov
Namangan Engineering and Technology Institute

***Abstract:** The article concentrated highlights the growing demand and needs of the world's population for agricultural products every year and unequal use of modern technologies in addressing these issues, as well as these of agricultural production and export.*

***Keywords:** agriculture, food, fruits and vegetables, export, modern technology, raw materials.*

Бугунги кунда республика аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари билан узлуксиз таъминлаш мақсадида маҳсулот етиштириш ҳажми ва турларини

кўпайтириш шунингдек, қишлоқ аҳолисини даромадлари ва турмуш даражасини юксалтириш муҳим вазифалардан бири бўлиб ҳисобланади.

Шунинг учун мамлакатимизда қишлоқ хўжалигини кенг кўламда ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Чунки, мазкур тармоқ аҳолини озиқ-овқатга, қайта ишловчи саноат тармоқларини эса хом ашёга бўлган эҳтиёжини қондиришга хизмат қилади. Айниқса, 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш мақсадида бешта устувор йўналиш бўйича Ҳаракатлар стратегияси ва бошқа бир қатор қарорлар, фармонлар қабул қилинди.

Мамлакатимиз қишлоқ хўжалигини диверсификация қилиш ер-сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш, экспортбоп маҳсулотлар етиштириш мақсадида, амалиётга замонавий илм-фан ютуқлари, интенсив технологиялар қўлланилаётгани ва деҳқон-фермер хўжаликлари фаолияти ҳар томонлама рағбатлантирилаётганлиги бутунги кунда ўз самарасини кўрсатмоқда.

Аграр соҳадаги таркибий ўзгаришлар туфайли 2017 йилнинг ўзида 96 минг гектар ҳосилдорлиги паст майдонларда пахта ва ғалла ўрнига 32 минг гектар ерда турли сабзавот ва кўкатлар экилди, бу майдонлардан олинган минглаб тонна маҳсулотлар экспорт қилинди. Шунингдек, 11 минг гектарда интенсив боғ ва янги токзорлар, 1,5 минг гектарда иссиқхоналар барпо этилди. Бунинг натижасида 100 миллион долларлик тайёр маҳсулот ва 724 минг тонна ҳўл мева хориж мамлакатларига экспорт қилинди, бу мамлакатимизга 856 миллион долларлик валюта келтирди [1].

Шуларни ҳисобга олиб, ғалладан бўшаган майдонларга такрорий экин сифатида жами 878,9 минг гектар, шундан, 151,8 минг гектар сабзавот, 28,6 минг гектар картошка, 54,6 минг гектар полиз, 23,3 минг гектар қунгабоқар, 9,5 гектар соя, 398,1 минг гектар дуккакли экинлар, 57,3 минг гектар шоли, 94,3 минг гектар озуқа ва 61,5 минг гектар бошқа экинлар экилган.

Ушбу экинлар учун жами 18,6 минг тонна сабзавот уруғи, 658,8 тонна полиз уруғи ва 505,9 минг тонна уруғлик картошка сарфланган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 29 декабрдаги ПҚ-2460-сонли қарорига асосан 2017-2020 йиллар давомида паст рентабелик пахта ва ғалла майдонларни мақбуллаштириш ҳисобига 2020 йилгача 235 минг гектар майдонлари оптималлаштирилиб, уларнинг ўрнига 40,9 минг гектар картошка, 96,7 минг гектар сабзавот, 49,8 минг гектар озуқа экинлари, 15,1 минг гектар мойли экинлар ҳамда 20,9 минг гектар интенсив боғлар ва 12 минг гектар токзорларга қўшимча майдонлар қўшилади [3].

Белгиланган чора-тадбирлар натижасида мева-сабзавот маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажми йилдан йилга ошиб бормоқда ва мамлакатимизнинг озиқ-овқат хавфсизлиги мустаҳкамланиб бормоқда. Қишлоқ хўжалигини интенсив ривожлантириш ва модернизациялаш борасида амалга оширилаётган ишлар натижасида аҳоли жон бошига мева-сабзавот маҳсулотлари етиштириш ва истеъмол қилиш кўрсаткичлари тобора ортиб бормоқда. Истиқдол йилларида мамлакатимиз аҳолиси қарийб 10 миллион кишидан кўпроққа ортишига қарамай, жон бошига

тўғри келадиган сабзавотлар истеъмолини эса деярли 4 баробарга оширишга эришилди.

Мамлакатимизда мева-сабзавотчиликни ривожлантириш борасида амалга оширилаётган ишлар натижасида 2020 йилда мева-сабзавот, узум ва полиз маҳсулотлари етиштириш 2014 йилга нисбатан 2-3 мартага кўпайтирилиши мўлжалланган. Бу эса нафақат мева-сабзавот маҳсулотлари билан ички истеъмолни қондириш, балки қайта ишлаш ва экспортга чиқариш имкониятларини ҳам кенгайтиради. Келгусида мева-сабзавотлар ва полиз маҳсулотларини ички эҳтиёжлардан ортиқча қисмини тўғридан-тўғри ёки қайта ишланган ҳолда экспортга чиқариш Ўзбекистон учун жаҳон бозорларида кенг имкониятларни вужудга келиши демақдир.

Мева-сабзавотчилик тармоғида қўшимча қийматга асосланган ишлаб чиқаришни ривожлантириш ҳамда ушбу тармоқ бозорини кенгайтириш учун маҳсулот сифати, стандартларини таъминлаш қайта ишлаб чиқариш жараёнида илм ва фан ютуқларидан тўлароқ фойдаланиш, мавжуд илмий-тадқиқот институтларини ривожлантириш ҳамда ҳудудларнинг географик жойлашуви салоҳиятидан фойдаланиш талаб этилади. Ушбу йўналишда давлатнинг қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва сотиш жараёнларида фаолият юритаётган турли хўжалик субъектлари билан ўзаро ҳамкорлигини мустаҳкамлаш ва ролини оширишнинг янги институционал муҳитини яратишда агрокластерларни ташкил этиш муҳим омиллардан бири ҳисобланади.

Кластер – бу экин экишдан тортиб, хом ашё эмас, балки тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришгача бўлган жараённи ўз ичига оладиган тизим эканлигини инобатга оладиган бўлсак, уни қишлоқ хўжалигининг барча соҳаларида қўллаш мумкинлигини вақт кўрсатмоқда. Бир сўз билан айтганда, Президентимиз томонидан жорий этилаётган кластер фермерликнинг келажаги эканлигини тажриба кўрсатиб турибди. Уни ташкил этишнинг муҳим жиҳатларидан бири иштирокчиларнинг биргаликда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш – қайта ишлаш – сотиш – илмий-тадқиқот жараёнларини ўзида мужассамлаштирган ҳамкорликдаги лойиҳаларини амалиётда қўллаш орқали бир-бирига ишончларининг юқорилиги ҳисобланади. Шунингдек, мамлакатимизнинг турли ҳудудларида қишлоқ хўжалиги ҳамда қайта ишловчи саноат тармоқларини ривожлантириш, маҳсулот сифатини яхшилаш ҳисобига қўшимча қиймат яратиш, экспортбоп тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқариш ҳажминини кўпайтириш, янги иш ўринларини очиш, ишлаб чиқариш жараёнидаги барча иштирокчиларнинг моддий манфаатдорлигини ошириш асосида аҳоли даромади ва турмуш фаровонлигини юксалтириш, ёш мутахассисларни доимий иш билан таъминлаш эътиборга лойиқдир.

Бугунги тажриба шуни кўрсатмоқдаки, Наманган вилоятида мева-сабзавот, узум маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлаш имкониятларини юқорилиги билан ажралиб туради. Бу вилоятда мева-сабзавотчилик тармоғини юксалтириш салоҳиятини мавжудлигини кўрсатиб беради. Шунингдек, вилоятда ташкил этилган

кўп тармоқли фермер хўжаликлари фаолиятини такомиллаштириш ҳам кластерлаш учун асос бўлиб хизмат қилади. Бу мева-сабзавот маҳсулотлари етиштиришни кўпайтириш, уларни қайта ишлаш тизимини такомиллаштириш, соҳага инновацион технологияларни жорий этиш ва ривожланган мамлакатлар тажрибасидан кенг фойдаланиш заруриятини тақозо этади.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев қишлоқ хўжалиги ходимлари кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқида аграр тармоқни янада ривожантиришга алоҳида эътибор қаратиб, соҳага хориж тажрибасини жорий этиш ва ҳар қарич ердан унумли фойдаланиш лозимлигини муҳим вазифа сифатида белгилаб берди. Бундан кўзланган мақсад, ер умри бекор ўтмаслиги, такрорий экин экиб етиштирилган маҳсулотларни қайта ишлаш ва тегишли қисмини экспорт қилиш асосида қўшимча даромад олишдир.

2018 йилда Россия, Қозоғистон ва бошқа хорижий давлатларга мева-сабзавот, полиз ва узум маҳсулотларини сотиш, етказиб бериш бўйича шартномалар тузилган. Вилоятнинг барча туманларида агрофирмалар томонидан фермер хўжаликлари ва томорқачиларни зарур уруғлик, ўғит, химикатлар, техника воситалари ва маблағлар билан таъминланаётганлиги деҳқонларнинг қўшимча маҳсулот етиштириш имкониятларини янада кенгайтирмоқда.

Мамлакатимизнинг барча вилоятларида бўлганидек, Наманган вилоятида ҳам такрорий экин экишга етиштирилган ҳосилни сақлаш ва чуқур қайта ишлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. 2017 йилда вилоятда умумий ғалла майдонининг 92 фоизига такрорий экинлар экилди. Жумладан, 14200 гектарга сабзавот, 1800 гектарга картошка, 2500 гектарга эса полиз маҳсулотлари, 4000 гектарга кунгабоқар, 1878 гектар ерга соя, 37972 гектарга дуккакли ва бошқа экинлар экилди.

2017 йилда 261,4 минг тонна картошка, 741,5 минг тонна сабзавот, 69,8 минг тонна мева ва резавор, 119,9 минг тонна узум, 549,0 минг тонна дон маҳсулотлари йиғиб олинди. Буларнинг барчаси аграр соҳадаги таркибий ўзгаришларни, янги технологиялардан самарали фойдаланишнинг натижасидир.

Кузатишлар шуни кўрсатмоқдаки, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, сақлаш, қайта ишлаш ва ички истеъмолдан ортиқ қисмини экспортга чиқариш масаласи ҳукуматимиз диққат марказида бўлиб келаётгани ва бу борада қулай имкониятлар яратилганлигига қарамай, бир қатор камчиликлар ва номутаносибликлар сақланиб қолмоқда. Бу масалага Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномасида алоҳида эътибор қаратиб ўтилди: “Маълумки, ҳозирги кунда юртимизда 51 фоиздан зиёд аҳоли қишлоқ жойларида яшайди. Бироқ, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг мамлакат ялпи ички маҳсулотидеги улуши 17 фоиздан ошмайди. Аграр соҳа маҳсулотларини қайта ишлаш ҳажми эса 10 фоизга ҳам етмайди. Ҳолбуки, ривожланган давлатларда бу кўрсаткич 50 фоиздан ортиқни ташкил этади” [2].

Бундай ҳолат Наманган вилоятида ҳам мавжуд бўлиб етиштирилаётган мева-сабзавот маҳсулотларини 17 фоизигина қайта ишланади. Шу муносабат билан ривожланган мамлакатлар тажрибасидан ўтган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини

етиштиришдан тортиб, уни қайта ишлаш, тайёр маҳсулотни жаҳон стандартларига жавоб берадиган даражада сифатли қилиб бозорга етказиш жараёнларини бирлаштирувчи агрокластерлар ташкил этиш заруриятга айланиб бормоқда. Агрокластерлар қўшимча иш ўринларини яратиш, маҳаллий бюджет даромадларини ошириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг инновацион фаоллигини оширишда муҳим омил бўлмоқда.

Наманган вилоятида мева-сабзавотчилик маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлашни ривожлантириш учун қуйидагиларга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз:

- Вилоят туманларини жойлашувини ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришга ихтисослашувини ҳисобга олган ҳолда, яъни Косонсой, Чортоқ, Чуст ва Янгиқўрғон туманларида мева-сабзавот маҳсулотларини етиштирувчи ва қайта ишлайдиган корхоналарни барпо этишга алоҳида эътибор қаратиш лозим. Мазкур туманларнинг асосий ер майдони адирлик ва тоғолди ҳудудлардан иборат бўлиб, сув таъминотида маълум муаммолар мавжуд. Шуларни ҳисобга олган ҳолда, кам сув талаб қиладиган, ёнғоқ, бодом, ўрик ва узум маҳсулотларини етиштирадиган интенсив боғларни кенгайтириш;

- Ғалладан бўшаган майдонларга такрорий экинлар экишга алоҳида эътибор қаратиш ва бу вазифаларни бажарилишини мутасадди раҳбарлар назоратига олиш. Шунингдек, такрорий экин экишдан деҳқонлар манфаатдорлигини ошириш;

- Етиштирилган маҳсулотларни қайта ишлайдиган кичик корхоналар барпо этиш ёки мавжудларини кенгайтириш, инновацион техника ва технологиялар билан қуроллантириш ҳамда шу асосида янги иш ўринларини яратиш. Бу йилги тажриба ва кузатувлар шуни кўрсатдики, етиштирилган олма, узум маҳсулотларини тўла қайта ишлаш имкониятининг йўқлиги учун қўшни вилоятлар Тошкент, Фарғона ва Андижонга қайта ишловчи корхоналарга олиб кетилди. Шуларни ҳисобга олиб, қайта ишловчи корхоналар фаолиятига алоҳида эътибор қаратиш;

- Қайта ишланган маҳсулотларни сифатли қадоқлаш ва ташқи кўринишига, яъни дизайнига алоҳида эътибор қаратиш;

- Маҳсулотларни сотиш бўйича реклама қилишда оммавий ахборот воситаларидан кенг фойдаланиш;

- Етиштирилган маҳсулотларни йил давомида сақлаш учун бир хил ҳароратда сақлаб турувчи махсус совутгичли омбор қуриш ёки мавжудларини мунтазам ишлашини таъминлаш;

- Етиштирилган маҳсулотларни йиғиб-теришда ва ташишдаги исрофгарчиликларни имкони борича камайтириш;

- мева-сабзавот, полиз ва узумни узоқ вақт сақлаш ва олис масофаларга ташишда сифати бузилмайдиган навлари ва уруғликларидан экишни йўлга қўйиш;

- мева-сабзавот маҳсулотларини етиштириш соҳасини кенг қўламда модернизациялаш ва техник-технологик жиҳатдан янгилаш;

- мева-сабзавот маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлашда ишлайдиган мутахассис кадрларни тайёрлашга, малака ва тажрибаларини оширишга эътиборга қаратиш ва ҳоказолар.

Бизнингча, юқоридаги чора-тадбирларни амалга ошириш қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришни ва қайта ишлаш имкониятларини кенгайтириш асосида янги иш ўринларини яратиш учун асос бўлади.

Қишлоқ жойларида янги иш ўринларини яратилиши катта аҳамиятга эгадир. Чунки, иш билан банд бўлмаганларнинг кўпчилиги қишлоқ аҳолиси, хусусан ёшлардир. Уларнинг аксарият қисми Россия, Қозоғистон ва бошқа хориж мамлакатларига иш излаб кетмоқда. Энг ачинарлиси, маълум касб-хунарга, тажрибага ва мустақил фикрга эга эмасларни борлигидир. Бундай тоифадагиларни орасида баъзи бирлари тайинли иш топа олмай, одам савдоси билан шуғулланувчи фирибгарлар қўлига тушиб, “қул”га айланиб, ўз юртига қайта омаяпганлар, бахтсиз ходисалар туфайли майиб-мажруҳ бўлган ва ҳаётдан бевақт кўз юмганлар ҳам учраб турибди.

Президентимиз Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек: “Одамларимизга шароит яратмаганимиз учун улар бегона юртларга бориб, иш қидириб юришибди. Бу – энг катта хато ва камчиликларимизни ўз вақтида ҳал қилмаганимиздан далолат. Шунинг учун улар бегона юртларда сарсон-саргардон”.

Юқоридаги муаммоларни ҳал этиш учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришни кластер асосида ташкил этишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Соҳада етиштирилган маҳсулотларни қайта ишлайдиган замонавий технологияларга асосланган кичик корхоналарни, ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани, коммуникациялар тармоғини, замонавий маиший ва сервис хизмати кўрсатиш тизимини барпо этиш ҳисобига янги иш ўринларини яратилиб, ҳоҳловчиларни деярли барчасини иш билан таъминлаш имкониятини вужудга келтиради. Бу эса қишлоқлар қиёфасини, турмуш маданиятини тубдан ўзгартириш ва мамлакатда ижтимоий-иқтисодий вазиятни барқарорлаштиришга ёрдам беради.

References

1. “Rizq-ro’zimiz bunyodkori bo’lgan qishloq xo’jaligi xodimlari mehnatini ulug’lash, soha rivojini yangi bosqichga ko’tarish – asosiy vazifamizdir”. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning 2017 yil 9 dekabrda “Qishloq xo’jaligi xodimlari kuni”ga bag’ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi. “Xalq so’zi” gazetasi, 2017 yil 10 dekabr.
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2017 yil 22 dekabr.
3. www.agro.uz sayti ma’lumotlari.